

Na vlně nostalgie

Výstava Retro v nové budově Národního muzea, do 30. 4. 2017

Retro je fenomén, který společensky rezonuje. Stalo se součástí našeho životního stylu, registrujeme ho v obchodech, v médiích, v oblékání. Není divu, že je také předmětem odborného zájmu historiků a muzeí. Výstava v nové budově Národního muzea tento zájem ilustruje. Bohužel však u této ilustrace zůstává.

Ruská filozofka a antropoložka Svetlana Boym, která se zabývala dopady modernity na současnou kulturní situaci, považovala nostalgii za přirozený projev potřeby jistoty a ukotvení v současném dynamickém světě, za vzpouru proti ideji nepřetržitého pokroku. Za jistotu, která je čerpána ze světa minulosti, z dětství. Potud je nostalgická retro-vlna pocho-pitelná a logická. Otázkou ovšem je, zda by vystavování tohoto fenoménu mělo jen reprodukovat tento základní přístup laické veřejnosti nebo by se mělo pokusit jej reflektovat.

Retro v podání Národního muzea mnoho příležitostí k reflexi nenabízí. V první části se věnuje především ženské módě, přičemž se snaží upozorňovat na návraty dobových módních stylů od počátku století v naší přítomnosti. Tuto část považuji za nejzdařilejší, ačkoli i zde je řada otázek. Jakou roli tu hrají filmové ukázky, které jsou s jednotlivými epochami spojeny? Má divák vnímat především kostýmy a interiéry, ve kterých se odehrávají? Proč je tam potom zvuk?

Další část je orientována především na dětský svět hraček a zábavy. Nutno ocenit hravost a interaktivi-

tu této části expozice. Hračky jsou o hraní a na hraní a toho se účastníkovi dostane, tuto část tak ocení především rodiny s dětmi. O to více se zde projevuje koncepční bezradnost, která z této části vystupuje. Vidíme kolekce igráček z osmdesátých let i ze současnosti, stavebnice Merkur, tehdy a nyní, deskové hry, dobovou mapu, favorita a další a další objekty, které vytvářejí spíše dojem kabinetu kuriozit. V letáku k výstavě se návštěvník dočte, že nenajde „umakartové koupelny, silikonové zástěry, dederonové košile a kotoučové magnetofony“. Neví ovšem proč, a neví ani, proč tam najde naopak staré televize. Konstruovat a zpřítomnit nějaký kulturní fenomén je nepochybně mimořádně obtížné, zde však chybí klíč, skrze který bychom mohli „číst“ Retro jak v dobových souvislostech, tak především ve vztahu k naší přítomnosti. Prosté sousedství dobových artefaktů se současnými jej nemůže nahradit.

Zajímavou a ambivalentní skutečností je přítomnost řady komerčních subjektů, které z fenoménu Retro profitují – jedná se o placenou reklamu, či ještě hůře o reklamu neplacenou, bezděčnou? Chtěli autoři naznačit komercializaci historické paměti, která není pouze kulturním, ale zároveň i ekonomickým statkem („když ji miluješ, není co řešit“)? Historik Martin Franc na tyto ekonomické souvislosti specificky východní nostalgie (ostalgie) poukazuje v řadě svých prací. Nakolik si jich autoři byli

vědomi, když přizvali ke spolupráci komerční firmy, je otázkou.

Výstava symptomaticky poukazuje na problém uchopování soudobých dějin – jak je zpřítomňovat a inscenovat, abychom neupadali do pastí nekritického přístupu na straně jedné a do akademického suchopáru na straně druhé? Zdá se, že v proklamované „infozábavě“ dali autoři přednost zábavnosti před informovaností, slastnému počinutí v nostalgické vzpomínce před distančním analytickým odstupem. Plují tak na stejné vlně jako Česká televize se svým pořadem Retro nebo seriálem Vyprávěj. Výstava bude nepochybně úspěšná z hlediska počtu návštěvníků a jejich spokojenosti. Ptejme se ale, zda mají být právě tyto kategorie pro veřejnoprávní subjekty těmi nejdůležitějšími. Co takhle jít někdy proti proudu a proti srsti veřejného mínění a očekávání?

Jaroslav Pinkas

Odhalení pamětní desky Josefu Mašínovi

Nezapomínejme!

V červnu 2015 vyhlásil spolek Nezapomínejme!, který sídlí v Roudnici nad Labem, veřejnou sbírku na realizaci pamětní desky generálu Josefu Mašínovi. Na její výrobu přispělo i město Roudnice nad Labem a díky

dalším dárcům a úsilí spolku Nezapomínejme! mohla být 26. srpna 2016 pamětní deska na domě číslo 45 na Husově náměstí odhalena.

Slavnostního aktu se účastnila řada významných hostů v čele s paní

Zdenou Mašínovou, dcerou Josefa Mašína a nesmírně statečnou ženou, kterou dva zruďné totalitní režimy postupně připravily o otce, matku, bratry i majetek. Dalším vzácným hostem z rodiny Mašíňů byla gene-

rálava vnučka Sandra, která přečetla dopis svého otce Josefa Mašína mladšího, jenž v něm zdůraznil především naději na lepší budoucnost České republiky. Během slavnostní ceremonie promluvil předseda Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR Jan Hamáček, místopředseda vlády Pavel Bělobrádek, vojenský historik Eduard Stehlík, starosta Roudnice nad Labem Vladimír Urban a další hosté. V podstatě ve všech projevech se opakoval leitmotiv potřeby hrdinů ve společnosti a nutnosti jejich hrdinství ctít, nikoliv na ně zapomínat, jak se snažil komunistický režim dlouhých čtyřicet let. Mezi řečníky se objevil, aniž by byl uveden v programu, i předseda Svazu bojovníků za svobodu Jaroslav Vodička, jehož projev byl doprovázen hlasitým nesouhlasem organizátorů i shromážděných hostů. Tato epizoda nenarušila slavnostní ráz akce, spíše podtrhla svobodomyšlné smýšlení většiny přítomných. Na konci shromáždění zazněla státní hymna.

Jsem velmi rád, že osobnost Josefa Mašína je připomenuta tímto počinem, ale domnívám se, že vzhledem k tomu, co pro svou vlast vykonal, by si rozhodně zasloužil další pamětní desky, případně důstojný pomník na některém z míst spojených s jeho odbojovou činností.

Jiří Padevěť

Poctu generálu Mašínovi vzdala jeho vnučka Sandra a další obdivovatelé jeho odkazu

Foto: Zdeněk Žalský

Labyrintem normalizace

Kolokvium o židovské komunitě v Čechách a na Moravě v letech 1969–1989

Ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze uspořádal Ústav pro studium totalitních režimů celodenní kolokvium s názvem *Labyrintem normalizace*.

Židé v Čechách a na Moravě 1969–1989, které se konalo 15. září na půdě ÚSTR v Siwievově ulici v Praze na Žižkově. Po úvodních slovech náměstka

ústavu Ondřeje Matějky a ředitele Židovského muzea Leo Pavláta jej zahájil Martin Šmok (ŽMP) prezentací připravované výstavy *Labyrintem*

normalizace. Matěj Spurný (FF UK) navázal přednáškou *Normalizace a židovské identity – příležitosti pro výzkum normalizace*, v níž upozornil na protichůdné rysy pozdního socialismu ve vztahu k jinakosti.

Následoval druhý blok *Vzpomínky a kolektivní paměť židovské komunity*, jejíž zahájil Peter Salner (SAV), který představil téma *Židia v Bratislave v rokoch 1969–1989*.

Andrea Michalcová poté navázala příspěvkem *Náboženství židovského obyvatelstva a žité židovství v době normalizace v Praze*, v němž se opřela o nedávno obhájenou diplomovou práci zabývající se židovským obyvatelstvem v Praze v období normalizace, v níž mimo jiné popisuje cestu k obnově židovského náboženského života, tradic a rituálů v naší zemi po druhé světové válce. Kapitola věnovaná postavení Židů za normalizace dokládá, co tento systém přinášel celé společnosti a jaký dopad měl konkrétně na židovské obyvatelstvo – co stačilo k obviňování Židů ze sionistického spiknutí, jakým způsobem užíval stát antisemitismu, jak probíhal státní dohled nad židovskými náboženskými organizacemi.

Diplomová práce prokazuje, že komunistický režim v tehdejší Československu masově porušoval lidská práva, byl cíleně zaměřen proti židovskému obyvatelstvu, obviňoval Židy ze sionistického a imperialistického spiknutí, které proklamoval veřejným způsobem. Za prvé se oficiálně tvrdilo, že židovská otázka neexistovala, a to i vzhledem k nepatrnému počtu občanů židovského původu po emigrační vlně v roce 1968; navzdory tomu StB stálo za to udržovat a doplňovat seznamy Židů. Za druhé byli Židé označováni za slabochy, trpitele a bolestíny, a přesto se předpokládalo jejich zapojení do sionistických centrál, které konspirativním způsobem řídily kontrarevoluci proti socialistickému zřízení v Československu. Důkazem jsou početné svazky Státní bezpečnosti, např. s názvem „Boj se sionismem a jeho agenturou“ nebo „Speciální služby Izraele – prozatímní učební

text VŠ SNB“, dosud uchované v Archivu bezpečnostních složek.

Poté zazněla přednáška dvojice Jan Dvořák a Adam Hradílek (ÚSTR), kteří si vybrali téma *Život židovské komunity v období tzv. normalizace ve vzpomínkách pamětníků*. Příspěvek shrnul výsledky pilotní fáze orálně-historického projektu, v jehož rámci jsou zachyceny vzpomínky pamětníků z prostředí židovské komunity v předlistopadovém Československu. Následně Pavla Neuner (ŽMP) seznámila posluchače s tématem *Sbírka ŽMP Rozhovory s pamětníky*, což je orálně-historický projekt, v němž Židovské muzeum v Praze již téměř třicet let systematicky nahrává rozhovory s pamětníky převážně z tzv. první generace přeživších šoa.

Odpolední, třetí blok zahájil historik Ondřej Koutek (MV) přednáškou *Akce Pavouk – evidování osob židovského původu Státní bezpečností v období normalizace*. Ve svém příspěvku (který bude publikován v některém z příštích čísel *Paměti a dějin*) představil rozsáhlou operaci Státní bezpečnosti v období normalizace, která dostala krycí označení „Pavouk“. V jejím rámci usilovala StB o zmapování a podchytení všech osob židovského původu žijících na území ČSSR. Koutek popsal kontext vzniku a účel této akce, věnoval se jednotlivým metodickým pokynům StB, které stanovovaly vodítka pro vedení této operace, a naznačil některé dopady akce „Pavouk“ na konkrétní lidské osudy. V neposlední řadě věnoval pozornost základnímu popisu organizačního vývoje útvaru Státní bezpečnosti, který byl na sledování židovského obyvatelstva zaměřen.

Martin Šmok (ŽMP) poté přednesl příspěvek *Únos s „výživným“ podtitulem „Kontrolu som robil veľmi poctivo, pozeral som aj ich batožinu. Mali tam nejaké ovocie – myslím, že to boli banány v tých kufroch. Nevidel som žiadne samopaly ani granáty.“ (Viliam Bernard, československý celník)*. Jde o událost ze dne 28. září 1973, kdy začal v Bratislavě jediný známý teroristický útok palestinských komand na území Československa.

Příběh se odehrál mezi Prahou, Bratislavou a Vídní. Mohammed Šejk Chaldí a Mustafa Suejdan Akil, palestinští Arabové s libanonskými pasy, byli z ČSSR v tichosti vyhoštěni již 8. 9. 1973, neboť naše orgány dobře věděly, k čemu se chystají. Československo sice v té době národně osvobozenecy boj palestinského lidu všemožně podporovalo, poskytovalo mu zbraně i výcvik, nepsanou podmínkou této podpory však byl předpoklad, že bojovníci za svobodu budou útočit na druhé straně železné opony, v zahrňující kapitalistické cizině, nikoli v bezpečném socialistickém zázemí. Rakouské úřady o záměrech obou mladíků taktéž věděly a vstup do Rakouska jim odeprly. Proč přesně byli oba vyhoštěni pánové slovenskými orgány vpuštění zpět do Československa a byl jim postupně prodlužován pobyt, není z prozatím nalezených dokumentů zřejmé. Mladíci se nejprve ubytovali v bratislavském hotelu Palace, několik posledních dní se ukrývali u palestinských přátel na Koleji Ludovíta Štúra. Poté na bratislavském nádraží nastoupili do vlaku směřujícího do Vídně a provedli teroristický útok, který je znám coby Schönauská aféra. K pravidelnému rychlíku Varšava – Vídeň nazývanému „Chopin express“ byl totiž v rámci dohody mezi velmocemi připojován vagon z Moskvy, kterým ze Sovětského svazu odjížděli židovští vystěhovalci směřující přes Rakousko do Izraele. Teroristé unesli čtyři rukojmí a požadovali uzavření emigrační trasy přes Rakousko, potažmo zastavení emigrace Židů ze SSSR. Došlo na výhrůžnou střelbu, nikdo z rukojmích nebyl zraněn. Odražená kulka ale zasáhla slovenského strojvedoucího vlaku. Do Vídně přiletěla izraelská premiérka Golda Meirová a po zdlouhavých jednáních pronesla několik památných nelichotivých výroků o rakouském kancléři Kreiském. Rakušané udělali vše, o co únosci žádali: tranzitní tábor Schönaau byl uzavřen, únosci dostali letadlo a přes Dubrovnik a Sardinii odletěli na Blízký východ. O několik dní později zaútočily spojené arabské

Foto: Přemysl Fialka

armády na Izrael a rychle postupovaly přes jeho hranice. Nová válka na Blízkém východě brzy překryla vzpomínky na únos vlaku, při kterém nikdo nezemřel.

V rámci čtvrtého bloku s tématem *Zobrazování situace Židů v Československu* vystoupila nejprve Barbora Císařová (FF UHK) s příspěvkem *Počátky normalizace v Československu z pohledu židovské komunity*. Zabývala se emigrací, která je spojována se srpnovými událostmi roku 1968 a počátky normalizace v Československu. Masivní exodus se nevyhnul ani židovské komunitě. Čeští a slovenští Židé opouštěli Československo s obavami před vládnoucím režimem. V rámci české a slovenské židovské komunity však především panovaly obavy z toho, že by komunistický režim mohl zaujmout vůči osobám židovského původu stejně negativní postoj, jaký byl zaznamenán po roce 1948. Autorka příspěvku čerpala především z archivních fondů Central Zionist Archives a The Central Archives for the History of the Jewish People Jerusalem.

Po příspěvku Petera Hallamy *“A great civic and scientific duty of our historiography.” Czech historians and the Holocaust in the 1970s and 1980s*

(Velká občanská a vědecká povinnost naší historiografie. Čeští historici a Holokaust v 70. a 80. letech) přednesla Blanka Soukupová (FHS UK) příspěvek *Protižidovská propaganda v masmédiích v éře tzv. normalizace*. Zaměřila se především na činnost dobových masmédií, zvláště pak komunistického týdeníku pro ideologii a politiku *Tribuna*, komunistického deníku *Rudé právo*, jeho bratislavského protějšku *Pravda*, dobových periodik *Tvorba* a *Život strany*, učebnic, antisemitské beletrie a okrajově také televize. Současně se snažila dokázat, že konstrukt sionismu jako nástroje kontrarevoluce, případně sionismu jako v podstatě antisemitské ideologie byl odrazem československé prosovětské politiky a jejího zklamání z prohry na Blízkém východě. Židé byli tedy znovu vtlačeni do role univerzálního viníka. Paul Lendvai, rakouský publicista maďarského původu, použil v této souvislosti termín antisemitismus bez Židů (*Antisemitismus ohne Juden*). Protiizraelské tažení přitom oficiální propaganda využívala i v připomínání šoa. Jako dílo sionistických centrál bylo vykládáno jak Pražské jaro, tak opoziční Charta 77.

Blanka Rozkošná přišla s tématem *Ničení židovských památek v normali-*

začním Československu na příkladu severních a jižních Čech. Popsala, kterak byly židovské památky v minulosti postiženy daleko většími ztrátami než kterýkoliv jiný památkový fond. Příčin bylo více: zákony omezující židovské osídlení a budování kultových i obytných staveb, časté změny nebo zánik osídlení v důsledku vyhnaní nebo nuceného přesídlení. Mnoho památek zaniklo ve středověku po vypovězení Židů z královských měst nebo po odchodu Židů z malých venkovských sídel v druhé polovině 19. století. Nejvíce židovských památek bylo těžce poškozeno nebo dokonce zničeno v době nacistické okupace a po druhé světové válce. Většina historických židovských obcí na území Čech obývala souvislé sídelní okrsky, ghetta, židovské čtvrtě nebo ulice. Většina někdejších židovských ulic a čtvrtí byla po zrovnoprávnění zbořena nebo v poválečném období radikálně přestavěna a zmodernizována. Nejvýznamnějších staveb – synagog bylo před sto lety v Čechách a na Moravě kolem 400. Do vypuknutí druhé světové války bylo na území dnešní ČR zbořeno 27 synagog. Třicet pět jich bylo zničeno v důsledku pogromu v průběhu tzv. Křišťálové noci, dalších 25 bylo zlikvidováno do konce války. Kolem sta synagog bylo zničeno v době socialismu, někdy byly nesmyslně zbořeny z důvodu údajně špatného stavebního stavu, jindy musely ustoupit výstavbě nových komunikací a sídlišť. Zcela výjimečně zanikly společně s celou vesnicí – stalo se tak pouze v severočeských Hořanech. Podobně docházelo i k devastaci židovských hřbitovů. V příspěvku byla prezentována likvidace židovských hřbitovů v České Lípě, Chomutově, Jablonci nad Nisou, Lovosicích, Roudnici nad Labem, Údlících a Písku a synagog v Libochovicích, Postoloprtech, Radouni, Strakonících a Táboře.

Závěrem se přítomní badatelé zamysleli nad tématem *„Bílá místa“ v poznání židovské komunity v období normalizace a možnosti dalšího výzkumu*.

red

„Nedejte se – nedáme se – existujeme!“

Interdisciplinární kolokvium o Jazzové sekci

Za účasti řady odborníků i pamětníků proběhlo 21. září kolokvium věnované historii Jazzové sekce. Jako první na něm vystoupil Peter Bugge z Aarhus University s příspěvkem *Padesát odstínů šedi. Jazzová sekce mezi zákonností a disidentstvím*, který představil tento spolek od oficiálního uznání po zrušení a kriminalizaci a definoval prostředí tzv. „šedé zóny“ a jejího vlivu. Na něj navázal Jiří Sládek z *Lidových novin* příspěvkem *Jazzová sekce a její proměna v instituci kulturní opozice*. Následoval příspěvek Rüdigerera Rittera z německé Forschungsstelle Osteuropa Bremen. Ten hovořil na téma *Jazzová sekce a ostatní kulturní organizace v socialistickém Československu* a především představil obsah sbírek Forschungsstelle Osteuropa, samozřejmě se zvláštním zřetelem k Jazzové sekci.

Druhý blok, jehož tématem byl *Proces s Jazzovou sekci*, otevřel Michal Louč z Ústavu historických věd FF UP, jenž přednesl příspěvek *Proces s Jazzovou sekci ve vzpomínkách pamětníků*. Na něj navázala Vlasta Mádlová (Masarykův ústav a Archiv AV ČR) s tématem *Případ Jazzové sekce ve sbírce VONS*. Věnovala se materiálům, které jsou k případu Jazzové sekce uloženy ve sbírce Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných v knihovně samizdatové a exilové literatury Libri prohibiti. Dopolední program uzavřeli Prokop Tomek (Vojenský historický ústav) s přednáškou *Proces s Jazzovou sekci ve vysílání zahraničních rozhlasových stanic* a Barbara Day (UPCES UK) s tématem *Britští filozofové a čeští jazzmeni*, v němž seznámila posluchače s minulostí a současností Vzdělávací nadace Jana Husa (VNJH, Jan Hus Educational Foundation) a ozřejmila, proč se nadace, která se primárně zabývá výukou filozofie, vůbec o Jazzovou sekci zajímala. Následně představila Jessicu Douglas-Home, členku VNJH, která byla hlavní iniciátorkou a řídicí silou akce na pod-

Joska Skalník, klíčový grafik Jazzové sekce, v diskusi s diváky kolokvia

Foto: Přemysl Fialka

poru pronásledované Jazzové sekce, a konkrétně specifikovala podporu samotnou.

Odpoledne následoval třetí blok s tématem *Umělecké aktivity Jazzové sekce*. Jan Blüml (Katedra muzikologie FF UP) ho zahájil proslovem *Jazzová sekce a její vliv na rozvoj hudební kultury v Československu*, v němž na základě analýzy hudebně popularizační činnosti Jazzové sekce (vydávání časopisů a knih, pořádání koncertů a festivalů apod.), stejně tak s ohledem na klíčové aspekty vývoje domácí i zahraniční populární hudby a jazzu v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století, odpověděl na otázku, do jaké míry aktivity i specifické stylově-žánrové preference Jazzové sekce ovlivnily podobu československé populární hudby, zejména jejich subsfér, jakými jsou jazz a rock. Navázal Aleš Opekar (Český rozhlas/PopMuseum) s příspěvkem *Sekce jazzová a hudba rocková*. Komentoval význam Jazzové sekce pro rozvoj nejazzové, zejména české rockové hudby. Přemysl Hou-

da (Orální historie – Soudobé dějiny FHS UK) pak přednesl příspěvek *Dvě sekce vně a uvnitř systému. Jazzová sekce a Sekce mladé hudby*, v němž se zaměřil na vymezení Jazzové sekce ve vztahu k její „souputnici“, Sekci mladé hudby. Marie Klimešová (Ústav pro dějiny umění FF UK) hovořila na téma *Jazzová sekce a výtvarné umění*. Následoval příspěvek Petry Čáslavové (Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.) *„Čtenářům Jazzové sekce pro potěšení“*, tj. o knihách a Jazzové sekci. Kolokvium uzavřela Jitka Kybalová s přednáškou *Ženy Jazzové sekce*.

Blok přednášek vystřídal diskusní panel s tématem *„Bílá místa“ ve výzkumu Jazzové sekce. Co ještě nevíme o Jazzové sekci?* a také představení webové stránky ÚSTR věnované této organizaci. V rámci kolokvia bylo také možné zhlédnout putovní výstavu s názvem *Jazzová sekce 1971–1988*. Akce byla součástí projektu *Veřejné a soukromé jako téma multidisciplinárního výzkumu Strategie AV21 Akademie věd ČR*.

red

Paměť a dějiny slaví kulaté výročí

Ve čtvrtek 22. 9. se v Knihovně Jána Langoše na půdě ÚSTR konala spojená oslava u příležitosti desátého ročníku revue *Paměť a dějiny* a osmi let fungování knihovny. Pod laskavým moderátorským dohledem její vedoucí Lívie Vrzalové, za zvuků kytary a písní barda Jiřího Dědečka a s projevy ředitele ÚSTR Zdeňka Hazdry a předsedy Správní rady Ústavu paměti národa v Bratislavě Ondreje Krajňáka zhodnotili přítomní uplynulé roky a shodli se na optimistickém výhledu do let příštích. Mezi milé a vážené hosty, kteří se s námi přijeli podělit o narozeninovou radost (a dort), byli mj. paní Zdena Mašíňová, doktor Jan Gebhart, režisér Martin Vadas, slovenský historik Peter Jašek a další. Samozřejmě nechyběl tvůrčí kolektiv revue *Paměť a dějiny*. Přítomní hosté si prohlédli novou „expozici“ výběru titulních stran PaD, pochutnali si na památném dortu a především se shodli, že přes všechny překážky a karamboly v uplynulých deseti letech má vydávání *Paměti a dějin* a práce pro ně smysl. Doufáme proto, že nám svou přízeň zachovají jak gratulanti, pravidelní návštěvníci Knihovny Jána Langoše, tak především naši autoři a čtenáři, bez kterých by veškeré úsilí redakce ztratilo význam. Děkujeme a těšíme se na další setkání!

red

